

JEL Classification: L 83; O18; R 58;

Дашчук Юлія, к.е.н., доцент
 Луцький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0001-6394-017X>
 yli2204@ukr.net

Dashchuk Yuliia, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
 Lutsk National Technical University
<https://orcid.org/0000-0001-6394-017X>
 yli2204@ukr.net

НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ

У статті обґрунтовано важливість дослідження сектору туризму, як головної рушійної сили економічного розвитку, глобального зв'язку та інструменту створення нових робочих місць. У роботі актуалізовано значення туристичних дестинацій, як первинної ланки розвитку індустрії гостинності, яка залучає туристів, активізує туристичний комплекс країни, характеризується наявністю системи обслуговування для забезпечення потреб туристів та обумовлена певним рівнем конкурентоспроможності. Виходячи з цього, у роботі конкурентоспроможність туристичних дестинацій визначається як ключовий аспект для урядів і професіоналів індустрії гостинності, які прагнуть отримати конкурентну перевагу в глобальній індустрії туризму, що постійно змінюється.

У роботі акцентовано увагу на необхідності формування комплексної системи показників оцінки конкурентоспроможності туристичних дестинацій. Автором акцентовано увагу на глобальних індексах конкурентоспроможності, зокрема виокремлено основні відмінності Індексу конкурентоспроможності подорожей і туризму та Індексу розвитку подорожей і туризму, представлено індикатори, які лягли в основу дослідження останнього. У роботі проведено комплексний опис блоків дослідження конкурентоспроможності туристичних дестинацій, серед яких: «Travel and tourism sustainability», «Travel and tourism policy and enabling conditions», «Infrastructure», «Travel and tourism demand drivers», «Enabling Environment». Описані в роботі показники конкурентоспроможності можуть стати, з одного боку, базою для аналізу та формування системи конкурентних переваг туристичних дестинацій, а з іншого - основою для формування політик сталого розвитку туризму.

Автором зазначається, що сектор туризму може виступати, як напрямок та можливість для диверсифікації економіки та створення конкурентоспроможних ринків. Так, при ефективному управлінні, ланцюжки створення доданої вартості можуть збільшити попит на існуючі та нові продукти та послуги у сфері туризму, що позитивно впливатиме на фінансову спроможність населення та розвиток туристичних регіонів.

Ключові слова: конкурентоспроможність, туризм, туристична дестинація, сфера послуг, індустрія гостинності.

DIRECTIONS OF RESEARCHING THE COMPETITIVENESS OF TOURIST DESTINATIONS

The article substantiates the importance of researching the tourism sector as the main driving force of economic development, global communication and a tool for creating new jobs. The work updates the importance of tourist destinations as the primary link in the development of the hospitality industry, which attracts tourists, activates the country's tourist complex, is characterized by the presence of a service system to meet the needs of tourists and is conditioned by a certain level of competitiveness. Based on this, the paper identifies tourism destination competitiveness as a key aspect for governments and hospitality industry professionals seeking to gain a competitive advantage in the ever-changing global tourism industry. The work focuses on the need to form a comprehensive system of indicators for assessing the competitiveness of tourist destinations. The author focused attention on global competitiveness indices, in particular, highlighted the main differences between the Travel and Tourism Competitiveness Index and the Travel and Tourism Development Index, presented the indicators that formed the basis of the research of the latter. The work provides a comprehensive description of the blocks of research on the competitiveness of tourist destinations, including: "Travel and tourism sustainability", "Travel and tourism policy and enabling conditions", "Infrastructure", "Travel and tourism demand drivers", "Enabling

Environment". The indicators of competitiveness described in the work can become, on the one hand, a basis for the analysis and formation of a system of competitive advantages of tourist destinations, and on the other hand, a basis for the formation of sustainable tourism development policies. The author notes that the tourism sector can act as a direction and opportunity for the diversification of the economy and the creation of competitive markets. Thus, with effective management, chains of added value can increase the demand for existing and new products and services in the field of tourism, which will positively affect the financial capacity of the population and the development of tourist regions. Key words: competitiveness, tourism, tourist destination, service sector, hospitality industry.

Key words: *competitiveness, tourism, tourist destination, service sector, hospitality industry.*

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

В умовах активних змін ринкового середовища індустрія туризму зазнає вагомих трансформацій з фокусом на формування місць тяжіння, полюсів туристичного росту. Мова йде про розвиток туристичних дестинацій, кількість яких у світі збільшується, спонукаючи учасників ринку до більш жорсткої конкуренції й пошуку рішень щодо підвищення ефективності управління окремими туристичними локаціями. Туристина дестинація виступає первинною ланкою розвитку індустрії гостинності, яка залучає туристів, активізує всю туристичну систему країни, характеризується наявністю комплексу обслуговування та послугами для забезпечення потреб туристів. Виходячи з цього, конкурентоспроможність туристичних дестинацій є ключовим питанням для урядів і професіоналів індустрії гостинності, які прагнуть отримати конкурентну перевагу в глобальній індустрії туризму, що постійно змінюється. Водночас, вимірювання рівня конкурентоспроможності окремих місць призначення, дестинацій, регіонів, країн стало домінуючою темою в дослідженнях туризму.

Якщо говорити про конкурентоспроможність туристичних дестинацій в Україні, то останні роки свідчать про активізацію сектору в формуванні якісних туристичних продуктів, проте конкурентоспроможність регіональної туристичної пропозиції залишається недостатньою у порівнянні із європейськими аналогами.

Для вирішення зазначеної проблеми, на наш погляд, слід сформувати систему показників оцінки конкурентоспроможності туристичних дестинацій, спираючись на передові практики країн Європи. Мова йде про побудову якісного управлінського інструментарію, спрямованого на вирішення завдань розвитку туристичних дестинацій та підвищення їхніх конкурентних переваг. Враховуючи вищесказане, питання підвищення конкурентоспроможності туристичних дестинацій та формування напрямків її оцінки потребують подальших наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питанням конкурентоспроможності розвитку туристичного-рекреаційної галузі в контексті регіонального управління у своїй працях розглядали О. Любіцева, Л. Матвійчук, Л. Черчик, Т.Ткаченко, М. Покогодна, О. Лютак, Л. Чепурда, Г. Горіна та інші. Дослідженню базових положень формування туристичних дестинацій, присвячені праці такі науковців, як Д. Басюк, Н. Корж, А. Головчан та ін. Поряд з цим комплексному аналізу напрямків дослідження конкурентоспроможності туристичних дестинацій присвячено, на наш погляд, недостатньо уваги.

Цілі статті. Метою статті є виокремлення ключових напрямків дослідження конкурентоспроможності туристичних дестинацій, а також напрацювання теоретичних, науково-методичних і практичних рекомендацій щодо її підвищення в контексті забезпечення ефективного розвитку індустрії гостинності регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Конкурентоспроможність залишається складним поняттям і в науковому полі ведеться доволі значна дискусія щодо показників, індексів, які слід використовувати для вимірювання конкурентоспроможності індустрії гостинності на різних ієрархічних рівнях. Тим не менше, остання, очевидно, розглядається як така, що включає елементи продуктивності, ефективності та прибутковості, як засіб досягнення підвищення рівня життя та покращення соціального добробуту учасників (Дашук, 2023).

Розуміння туристичної конкурентоспроможності країни має вирішальне значення для політиків і важливе завдання для професіоналів у створенні доказів для підтримки прийняття певних управлінських рішень. Саме для отримання такого класу параметрів оцінки на світовому ринку індустрії гостинності використовують Індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму (ТТСІ), який публікується протягом останніх 15 років з періодичністю що два роки. Варто зазначити, що у 2021 році індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму (ТТСІ) експертне середовище дещо модернізувало та уніфікувало у Індекс розвитку подорожей і туризму (ТТДІ), як головний індекс Платформи Всесвітнього економічного форуму для формування майбутнього бачення мобільності у світі (Дашук, 2023).

Перехід від ТТСІ до ТТДІ був обумовлений зростанням ролі сталого туризму в суспільстві, а також необхідністю підготовки спільних стратегій розвитку індустрії гостинності, які б сприяли пом'якшенню впливу пандемії, посиленню співпраці усіх зацікавлених сторін та передбачали елементи збереження природного та культурного середовища туристичних дестинацій.

Для комплексного дослідження конкурентоспроможності туристичних дестинацій слід опиратися на методологічну базу Всесвітнього економічного форуму та блоки показників, які лягли в основу розрахунку Індeksu розвитку подорожей і туризму (рис.1)

Рис. 1 Індикатори, які лягли в основу формування Індeksu розвитку подорожей і туризму за 2021 рік (Travel & Tourism Development Index, 2021)

Розглянемо більш детально кожен із блоків дослідження для формування комплексного бачення показників, які слід враховувати в процесі дослідження конкурентоспроможності туристичних дестинацій.

Блок «Travel and tourism sustainability» направлений на дослідження 5 складових елементів, серед яких:

1. Бізнес-середовище. Цей підпункт фіксує ступінь сприятливості політичного середовища країни для ведення бізнесу. Існують значні зв'язки між економічним зростанням і такими аспектами, як рівень захисту прав власності та ефективність правової бази. Стабільність політики та рівень регуляторного тягаря та корупції також відіграють вирішальну роль у визначенні економічного розвитку, продуктивності та загальних інвестиційних рішень. Ці фактори важливі для всіх секторів, в тому числі, туризму. Крім того, підпункт включає показники доступності фінансування для малих і середніх підприємств, що є особливо актуальним питанням для розвитку індустрії гостинності, оскільки більшість суб'єктів даного сектору відносять до малого бізнесу.

2. Безпека. Зазначений підпункт є критичними факторами, що визначає успіх індустрії гостинності країни. Він вимірює наскільки країна наражає місцевих жителів, туристів і підприємства на ризики і здатна забезпечити безпеку. Окрім створення бар'єрів для інвестицій у сектор туризму, країни з високим рівнем злочинності чи насильства, ймовірно, відлякують відвідувачів, роблячи розвиток сектору індустрії гостинності у цих місцях менш привабливим. Мова йде про частоту злочинів і насильства, надійність поліції, тероризм і збройні конфлікти.

3. Здоров'я та гігієна. Цей підпункт оцінює інфраструктуру, доступність і безпеку охорони здоров'я. COVID-19 підкреслив потенційний вплив інфекційних захворювань на сектор індустрії гостинності. Зокрема, пандемія продемонструвала важливість системи охорони здоров'я країни, коли йдеться про забезпечення безпечних умов подорожей, а також наявності та стійкості робочої сили. Загалом, сектор охорони здоров'я країни повинен мати можливості забезпечити належний догляд за хворими, що вимірюється наявністю та доступом до лікарів, лікарняних ліжок і загальних медичних послуг. Крім того, доступ до безпечної питної води та санітарних умов є важливим для комфорту та здоров'я як мандрівників, так і місцевих жителів.

4. Людські ресурси та ринок праці. Цей підпункт вимірює наявність високопрофесійних фахівців, а також динаміку, ефективність і продуктивність ринку праці. Високопрофесійні людські ресурси в економіці гарантують, що сектор має доступ до потрібних співробітників. Що стосується якісної робочої сили, то мова йде про роки навчання, рівень формальної освіти, здатність системи освіти задовольняти економічні потреби та участь приватного сектора в модернізації людських ресурсів. В рамках дослідження ринку праці, відслідковується їх гнучкість, ефективність і відкритість, а також продуктивність праці в сферах гостинності, ресторанного господарства та транспорту.

5. Готовність до ІКТ. Цей підпункт оцінює розвиток і використання інфраструктури ІКТ і цифрових послуг. Онлайн сервіси та цифрові платформи продовжують набувати все більшого значення для бізнес-операцій у секторі туризму. Такі сервіси та платформи використовуються для всього: від планування маршрутів до бронювання подорожей і проживання. Крім того цифрові технології стали вирішальними для бізнесу, щоб отримати доступ до нових ринків і рекламувати їх, підвищити ефективність і зрозуміти потреби споживачів. Компоненти цього підпункту вимірюють не лише наявність сучасної фізичної інфраструктури (наприклад, покриття мобільної мережі та постачання електроенергії), але й ступінь використання цифрових платформ для сфери туризму та пов'язаних послуг і отримання інформації про потреби споживачів.

Блок «Travel and tourism policy and enabling conditions» передбачає дослідження в розрізі 3 підпунктів, серед яких:

1. Пріоритезація подорожей і туризму. Ця складова показує на скільки сектор туризму є пріоритетним у діяльності уряду, органів місцевого самоврядування, що, в свою чергу, є важливим сигналом для інвесторів. Показник дає можливість зрозуміти, чи індустрія гостинності має першочергове значення, чи має уряд політичну волю спрямувати кошти на важливі проекти розвитку та координувати учасників і ресурси, необхідні для розвитку туризму. Уряд також може відігравати важливу роль у безпосередньому залученні туристів через національні маркетингові кампанії. Цей блок

включає показники державних витрат на брендинг країни, повноту та своєчасність надання даних про сферу туризму міжнародним організаціям. Крім того, враховуються загальні капітальні інвестиції в індустрію гостинності, оскільки вони вимірюють ступінь бажання державних і приватних зацікавлених сторін інвестувати ресурси в сектор туризму, порівняно з іншими сферами економіки.

2. Міжнародна відкритість. Цей сегмент визначає, наскільки країна відкрита для відвідувачів і надання туристичних послуг. Розвиток сектору туристичних послуг на міжнародному рівні вимагає певного рівня відкритості та полегшення подорожей. Обмежувальна політика, наприклад, візові обмеження, зменшує бажання туристів відвідати країну. Компоненти, які вимірюються в цьому блоці, включають: кількість двосторонніх угод про авіасполучення, укладених урядом, що впливає на доступність авіасполучення з країною; кількість діючих регіональних торговельних угод, що вказує на те, наскільки можливо надавати туристичні послуги світового рівня. Також вимірюється і фінансова відкритість, оскільки вільний потік капіталу є важливим для транскордонної торгівлі та інвестицій у послуги туризму.

3. Цінова конкурентоспроможність. Цей блок дослідження визначає, наскільки дорого подорожувати або інвестувати в країну. Низькі витрати, пов'язані з поїздками в країні, підвищують її привабливість для багатьох мандрівників, а також роблять сектор туризму більш цікавим для інвесторів. Серед аспектів цінової конкурентоспроможності, які враховуються в даному компоненті, є: податки на авіаквитки та аеропортові збори, які можуть зробити авіаквитки значно дорожчими; відносна вартість готелів і короткострокової оренди житла; вартість життя, представлена за паритетом купівельної спроможності; вартість палива, яка безпосередньо впливає на вартість поїздки.

Блок «Infrastructure» включає 3 підпунктів, серед яких:

1. Інфраструктура повітряного транспорту. Повітряне сполучення має важливе значення для зручності подорожей до країн і з них, а також для пересування в межах багатьох країн. У цьому компоненті вимірюється пропускна спроможність і якість міжнародних і внутрішніх авіамаршрутів, використовуючи такі показники, як доступні кілометри місць, кількість діючих авіакомпаній і ефективність послуг повітряного транспорту. Також вимірюється ступінь інтеграції аеропортів країни в глобальну мережу повітряного транспорту.

2. Наземна та портова інфраструктура. Цей компонент вимірює наявність ефективного та доступного наземного та портового транспорту до важливих бізнес-центрів і туристичних визначних пам'яток. Досить розгалужені мережі доріг і залізниць, визначені щільністю доріг і залізниць, а також інфраструктура доріг, залізниць і портів, яка відповідає міжнародним стандартам комфорту, безпеки та модальної ефективності, є життєво важливими для створення економіки сфери туризму. Цей блок також враховує ефективність і доступ до послуг громадського транспорту, таких як підземні залізничні системи та таксі, оскільки ними регулярно користуються відвідувачі та працівники індустрії гостинності, особливо в містах.

3. Інфраструктура туристичних послуг. Показник вимірює доступність і конкурентоспроможність надання ключових туристичних послуг, таких як розміщення та оренда автомобілів. Наявність достатньої кількості житла, курортів і місць для відпочинку може становити значну перевагу для країни чи дестинації. В даному контексті вимірюється рівень інфраструктури туристичних послуг за кількістю готельних номерів і одиниць короткострокової оренди, доповнених ступенем доступу до таких послуг, як оренда автомобілів і банкомати. Конкуренція серед туристичних послуг також враховується, оскільки вона відіграє важливу роль у ціноутворенні та якості послуг.

Блок «Travel and tourism demand drivers» формується із трьох блоків показників:

1. Природні ресурси. Зазначений компонент вимірює наявний природний капітал. Останній визначається з точки зору ландшафту, природних парків і багатства фауни. Країни чи дестинації з природними багатствами можуть мати кращі позиції для залучення туристів. Зазначений блок включає кількість природних об'єктів Всесвітньої спадщини (ЮНЕСКО), багатство фауни та біорізноманіття в країні та обсяг заповідних територій, що вказує на рівень розвитку національних парків і заповідників. Інформаційна популярність та ілюстративність природних об'єктів також вимірюється як показник того, наскільки добре відомі та ефективно продаються природні активи країни.

2. Культурні ресурси. Цей блок показників вимірює наявність культурних ресурсів, таких як археологічні пам'ятки та розважальні заклади. До певної міри ця сукупність показників відображає те, як відбувається захист, розвиток та популяризація культурних ресурсів. Сюди включено кількість культурних об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, кількість великих стадіонів, які можуть приймати важливі спортивні чи розважальні заходи, а також показник цифрового попиту на культурні об'єкти та розваги країни. Також включено кількість креативних міст ЮНЕСКО, які представляють зусилля щодо захисту та розвитку культурної та творчої діяльності та промисловості в міських центрах.

3. Ресурси, не пов'язані з відпочинком. Зазначений компонент вимірює ступінь і привабливість факторів, які стимулюють ділові та інші подорожі, не пов'язані з відпочинком, на які припадає значна частка доходів і прибутку від туризму. Мова йде про присутність великих транснаціональних корпорацій і міст, які добре інтегровані у світову економіку. Між тим, кількість і якість університетів країни відіграють важливу роль у залученні академічних подорожей. Нарешті, пошукові запити в Інтернеті, пов'язані з діловими, академічними та медичними поїздками, також вимірюються, щоб означати глобальний інтерес до ресурсів країни, не пов'язаних із дозвіллям.

Блок «**Enabling Environment**» включає 6 підпунктів, серед яких:

1. Екологічна стійкість. Зазначений компонент вимірює загальну стійкість природного середовища економіки, захист її природних ресурсів, а також вразливість і готовність до зміни клімату. Неможливо переоцінити важливість природного середовища для створення привабливого місця для туризму, тому політика та фактори, що підвищують екологічну стійкість, є важливим аспектом забезпечення майбутньої привабливості країни як місця призначення. Нестача води, забруднення моря та повітря, втрата лісового покриву та ступінь ризику зникнення видів дають змогу зрозуміти стан навколишнього середовища країни. Крім того, охорона навколишнього середовища державним і приватним секторами та національні парки, а також ратифікація міжнародних екологічних договорів вказують на те, наскільки уряд і приватний сектор зберігають природні активи, які створюють природний потенціал сектору туризму. Нарешті, показники, пов'язані з викидами парникових газів, використанням відновлюваної енергії, інвестиціями в зелену інфраструктуру та впливом погодних явищ, важливі для розуміння того, наскільки країна вразлива, готова та бажає боротися зі зміною клімату, що саме по собі є однією з найбільших довгострокових загроз, з якими стикається сектор індустрії гостинності.

2. Соціально-економічна стійкість та умови. Ця складова відображає соціально-економічний добробут і стійкість економіки. Гендерна рівність, залучення різноманітної робочої сили, більші права працівників і зменшення кількості молодих людей, які не навчаються, не працюють чи не навчаються – все це важливо для підвищення продуктивності працівників і створення більшого та якіснішого резерву робочої сили. Це особливо важливо для сектору індустрії гостинності, оскільки в ньому часто працює значна кількість жінок, представників меншин і молоді. Інвестиції в послуги соціального захисту, такі як допомога при вагітності та пологах, допомога по безробіттю та

інвалідності також мають ключове значення для підвищення стійкості ринку праці в умовах економічних спадів та інших потрясінь.

3. Вплив попиту на подорожі та туризм. Зазначена складова дає можливість оцінити фактори, які можуть вказувати на наявність чи ризик, пов'язаний із переповненістю та нестабільністю попиту в секторі туризму. Індустрія гостинності не працює у вакуумі. Некерований розвиток туризму може призвести до того, що туристичні маршрути працюють поза межами своїх можливостей, що призведе до перенаселеності, пошкодження природних і культурних ресурсів, навантаження на інфраструктуру, підвищення цін на житло та загального зниження умов життя для місцевих жителів. Якщо такі проблеми залишити без уваги, вони можуть призвести до негативної реакції жителів на туризм, зниження рівня задоволеності відвідувачів і зниження загальної привабливості напрямків, що негативно вплине на розвиток сектору туристичних послуг. Вказані аспекти включають тривалість перебування відвідувачів, сезонність туризму, показники розпорошення туристичних місць, економічні вигоди для місцевих громад. Усі ці фактори можуть допомогти пом'якшити ці проблеми, зменшивши навантаження на пропускну спроможність пунктів призначення, просуваючи більше варіантів подорожей і ринків, а також збагачуючи досвід мандрівників.

Зазначені вище напрямки оцінки конкурентоспроможності туристичних дестинацій можуть бути використані в процесі формування стратегії розвитку індустрії гостинності, зокрема, відновлення та прискорення міжнародної відкритості та довіри споживачів; створення сприятливих та інклюзивних умов праці, бізнесу та соціально-економічних умов; зосередження на екологічній стійкості; посилення управління туристичним попитом і впливом; здійснення інвестицій в цифрові технології.

Висновки. Туризм пропонує можливості для диверсифікації економіки та створення конкурентоспроможних ринків. При ефективному управлінні нові ланцюжки створення доданої вартості можуть збільшити попит на існуючі та нові продукти та послуги у секторі туризму, що позитивно впливатиме на розвиток територіальних громад. Але зазначені аспекти можуть бути реалізовані за умови посилення рівня конкурентоспроможності туристичних дестинацій та локальному та національному рівнях.

Список бібліографічного опису:

1. Economic Impact Reports. Travel & Tourism Economic Impact. URL: <https://wtcc.org/research/economic-impact> (дата звернення: 03.01.2023).
2. Travel & Tourism Development Index 2021: Rebuilding for a Sustainable and Resilient Future. URL: <https://www.weforum.org/reports/travel-and-tourism-development-index-2021> (дата звернення: 11.01.2023).
3. Матвійчук Л. & Дашук Ю. (2022). Європейський вектор сталого розвитку індустрії гостинності України. Економіка та суспільство, (45). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-28>
4. Дашук Ю.С. (2023) Конкурентоспроможність індустрії гостинності: стан, перспективи, рішення. Товарознавчий вісник, Випуск 16, 263-273. <https://doi.org/10.36910/6775-2310-5283-2023-17-22>

Reference

1. Economic Impact Reports. Travel & Tourism Economic Impact. URL: <https://wtcc.org/research/economic-impact> (Last accessed: 03.01.2023).
2. Travel & Tourism Development Index 2021: Rebuilding for a Sustainable and Resilient Future. URL: <https://www.weforum.org/reports/travel-and-tourism-development-index-2021> (Last accessed: 11.01.2023).
3. Matviychuk L. & Daschuk Yu. (2022). Evropeyskiy vektor stalogo rozvitku industriyi gostinnosti Ukraini. *Ekonomika ta suspilstvo*, (45). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-28> [in Ukrainian].
4. Daschuk Yu. (2022). Konkurentospromozhnist industrii hostynnosti: stan, perspektyvy, rishennia. *Tovaroznachnyi visnyk*, Vypusk 16, 263-273. <https://doi.org/10.36910/6775-2310-5283-2023-17-22>

Дата подання публікації 07.04.2023 р.